

RESSAM CEVAT DERELİ

GÖNÜL GÜLTEKİN*

Türk resim sanatı, Cumhuriyet döneminde olumlu bir gelişme içine girmiş, Atatürk'ün düşünce sistemi kütür ve sanat alanında da yeni bir dönemi başlatmıştır. Ancak, Atatürk'ün düşünceleri doğrultusundaki gelişmelere katkıda bulunacak uzman kadrosu henüz yeterli düzeyde değildi. Bu nedenle devlet, her alanda yetiştirilmek üzere 25 kişilik bir öğrenci grubunu Avrupa'ya göndermeyi kararlaştırmıştı. Bu grupta Güzel Sanatlar Akademisi'nden de 5 öğrenci bulunuyordu. Bunlar Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1923'de düzenlediği Avrupa konkurunu kazanan Cevat Dereli, Refik Epikman, Şeref Akdik, Mahmut Cuda, Muhittin Sebati idi. O yıllarda akademiden mezun olmak, Avrupa konkurunu kazanmakla olanaklıydı. Böylece mezuniyetlerini de hak etmiş olan bu öğrenciler, resim öğrenimlerini pekiştirmek üzere Paris'e gönderilmişlerdir. Bundan sonraki birkaç yıl içinde, öğrencilerin devlet bursu ile Paris ve Münih'e gönderilmeleri sürdürüldü. Sanatçılar orada çeşitli akademilerde çalıştıktan sonra, 1927 ve 1928'de Türkiye'ye döndüler.

Cumhuriyet döneminin ilk kuşak sanatçıları olan bu grup, dönüşte "Müstakil Ressam ve Heykeltraşlar Birliği"^{**} adı altında birleştiler. Cevat Dereli'nin de kuruluşuna katıldığı bu birliğin amacı; Avrupa'da benimsedikleri modern sanat akımlarını özgürce araştırmak ve uygulamak, modern Türk resmine temel olacak çalışmalar yapmaktır.

1928 Grubu olarak nitelendirdiğimiz Müstakiller, modern sanat anlayışlarıyla, Türkiye'de 1914'den beri egemen olan empresyonist anlayışa karşı yeni görüşler getirdiler. Türk resim sanatındaki ilk düşünsel yöneliş bu grupla başlatılmış oldu. Atatürk'ün çağdaşlaşma yolundaki atılımlarında sanatçılar, üzerlerine düşen görevi yerine getirmeye çalıştılar.

---

* Doç. Dr., G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Eğitim Bölümü Başkam.

** "Müstakil Ressam ve Heykeltraşlar Birliği (MRHB: 1928)" üyeleri; Cevat Dereli, Refik Epikman, Şeref Akdik, Mahmut Cuda, Muhittin Sebati, Nurullah Berk, Hale Asaf, Ali Çelebi, Zeki Kocamemi, Ratip Aşır, Fahrettin Arkunlardır.

Cevat Dereli de bu anlayış içinde, 60 yılı aşkın sanat çalışmalarıyla, Türk resminin gelişmesine katkıda bulunmuş değerli sanatçılarımızdan biri olmuştur.

YAŞAMI:

"Anlatılması çok zor... Temiz, pırl pırl bir insan. Minyon görünüşü ile yaşlanıp da küçülmüş değil, sanki çok büyümek istememiş bir çocuk ifadesi... Bakışlarında arı, duru bir sadelikle muzip bir ışıltı iç içe..."¹ Böyle tanımlıyordu Suna Tanaltay, Cevat Dereli'yi, 1986'daki görüşmesinden sonra.

Cevat Dereli 1900'de İstanbul'da doğdu. Fatih Rüştüyesi'nden sonra, Tefeyyüz İddadisi'ni bitirdi ve 1915'de Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'ne girdi.* Onun bu okulu seçmesinde ressam Nazmi Ziya Güran (1881-1937) etkili olmuştur.

Cevat Dereli akademide önce Hikmet Onat'la galeride, 1916'dan itibaren de İbrahim Çallı (1881-1960) ile atölyede çalıştı. "Dereli, atölyedeki öğrencilik yıllarında, deseninin kıvraklığı ve renklerinin uyumu ile atölyenin gözde öğrencilerinden biri oldu"² ve Çallı'nın sanatçı kişiliğinden etkilendi. Bilindiği gibi Çallı ve daha sonra da Bedri Rahmi Eyüboğlu, güçlü sanat çöşkülleriyle, öğrencileri güdüleyen akademi hocalarının başında geliyorlardı. Dereli, Çallı için: "Yalnız resim yapmayı değil, resmi sevmeyi de öğretti"³ demektedir.

Öğrencilik yıllarında "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti"nin (1908) sergilerine kaulan Dereli, sergi etkinlikleri yanında 1922-1923'de bir grup arkadaşıyla birlikte "Yeni Resim Cemiyeti"nin kuruluşunda da yer aldı.

Paris'te bulunduğu 1924-1928 yılları arasında, Academie Julian'da ve çeşitli atölyelerde resim çalışmalarını sürdüren Dereli, 1927'de Louvre Müzesi'nde Honeré Daumier (1808-1879)'nin "Crispin ve Scapin" adlı tablosunu kopye ederek müze kültür ve eğitimini geliştirmeye çalışmıştır.

1928'de Türkiye'ye dönen Cevat Dereli, aynı yıl Güzel Sanatlar Akademisi'nde Nazmi Ziya Güran Atölyesi'nde asistan olarak göreve başladı.

* Güzel Sanatlar Akademisi-Bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi.

¹ Suna Tanaltay - Erdoğan Tanaltay, "Cevat Dereli'nin Yaşam Sevinci", *Sanat Çevresi*, sayı 130, Ağustos 1989, s. 16.

² *Türkiye Ansiklopedisi*, 1923-1973, cilt 2, "Cevat Dereli" maddesi.

³ Suna Tanaltay - Erdoğan Tanaltay, *Önver*, s. 16.

Paris ve Münih'ten dönen diğer ressam ve heykeltıraşlarla bir araya gelerek kurdukları MRHB (1928) ile Avrupa'da karşılaştıkları sanat ortamını Türkiye'de de oluşturma çabası içinde resim çalışmalarını da sürdürüyorlardı. MRHB'nin 1928 yılında Ankara Etnografya Müzesi'ndeki ilk sergisine Dereli "Heybeliada'da Çamlar" tablosu ile katıldı. Heybeliada'dan bir köşeyi konu alan bu yapıt, sergide dikkati çeken çalışmalardan biriydi (resim 1).

Cevat Dereli, 1932-1939 yılları arasında İstanbul Tıp Fakültesi'nde desinatörlük görevinde bulundu. 1939'da ise tekrar akademide İbrahim Çallı'nın yanında göreve başladı. Aynı yıl katıldığı CHP'nin düzenlediği "Ressamların Yurt İçi Gezileri" programı içinde (1938-1943)* 2 ay süre ile Sinop'a gitti. Dönüşte "Yurt Gezisi Sergisi"ne orada yaptığı 9 tablo ile katıldı.** Bu sergi, 1939'da açılan I. Devlet Resim ve Heykel Sergisi ile aynı salonda fakat ayrı bir bölümde düzenlenmişti. Dereli bu sergide I. Ödül'e değer görüldü. 1940'da II. DRHS'inde de I. Ödül'ü almakla başarısını sürdürdü (resim 2). 1945'deki DRHS'de yer alan "Elma Toplayanlar" adlı büyük boy tablosu, gelişiminin diğer bir başarılı örneğini veriyordu.

1947'de İbrahim Çallı'nın emekliye ayrılması sonucu, bu atölyede bağımsız olarak eğitimciliğini yürütmeye başladı. Sanat çalışmaları yanında, eğitimci olarak da başarısı, uyguladığı eğitim yöntemi ile ilintili olarak olumlu sonuçlar veriyordu. Bu yöntemin temelinde belirlediği ilkeler: "Öğretimde formüle edilmiş bir şey yoktur. Öğrencinin yapısının ne olduğunu keşfedip, o alanda başarısını temin etmek gerekir. Bütün öğrencileri kompozisyon fikrine götürmek istiyorum"⁴ olmuştur. Dereli bu temel ilkeler ışığında birçok sanatçı yetiştirdi. Sanatçının yaşamındaki en önemli olaylardan biri, 1949'da ressam Cahide Hanımla evlenmesi oldu. 1982'de eşinin ölümüne dek mutlu bir yaşantısı olmuştur.

* CHP 1938'den başlayarak 5 yıl süre ile her yıl 10 ressam yurt içinde çeşitli kentlere 2 ay süre ile göndererek bu programı 5 yıl sürdürdü. Böylece sanatçıların yöreyi, yere insanın yaşamını tanıması, halkın da ressamları tanımasını amaçlamıştır. Dönüşte açılan yarışmalı sergilerde başarılı yapıtlar devlet tarafından satın alınarak, resmî kuruluş koleksiyonları zenginleştirilmiştir. Sanatçıları maddî ve manevî yönden güçlendiren bu program amacına ulaşmıştır.

** Cevat Dereli'nin Sinop'tan yaptığı tablolar; "Sinop Limanı", "Sinop Kale Yazısı", "Sinop Kale Üstü Evleri", "Şehit Bilal Camii", "Fırkanın Penceresi'nden", "Boyabat Kalesi", "Yesari Baba'dan", "Kurutepe", "Sinop Peyzajı" idi.

⁴ *Akademi Dergisi*, "Cevat Dereli Atölyesi", sayı 3-4, Haziran 1965, s. 59.

1954 yılı sanat etkinlikleri açısından olumlu olaylara sahne oldu. Türkiye'de ilk kez "Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Kongresi" (AİCA)* düzenlendi (1954). Kongreye çeşitli ülkelerden tanınmış sanat eleştirmenleri geldi. Doğu ve Batı sanatları, bunların birbirlerine etkileri konulu bildiriler Türk ve yabancı sanat eleştirmenleri tarafından sunuldu. Kongre nedeniyle Yapı Kredi Bankası "Kalkınan Türkiye" konulu resim yarışması düzenlemişti. Cevat Dereli bu yarışmaya büyük bir kompozisyon ile katıldı. Sanatçı bu çalışmasının eskizini 1956'da Venedik Bienal'ine gönderdi. Aynı yıl "100 Senelik Türk Resmi Sergisi"nde "Vazoda Çiçekler" konulu natürmort yapıyla katıldı.

Sanatsal başarı grafiği gitükçe yükselen Dereli'nin bir tablosu, 1958'de Brüksel'de düzenlenen "50 Yıllık Modern Sanat Sergisi"ne katılmak üzere Türkiye'den gönderilen bir grup resim arasından ve uluslararası jüri tarafından, Zeki Faik İzer'in bir çalışmasıyla birlikte seçildi. Aynı yıl Belçika'nın Charleroi kentinde düzenlenen "Sanat ve Çalışma" konulu uluslararası yarışmalı sergiye Dereli "Balıkçı-1957" adlı tablosu ile katıldı (resim 4). 1960'da Roma'da düzenlenen "Türk Ressamları Toplu Sergisi"ne katılan sanatçı, 1961'de de ABD'deki Guggenheim karma sergisine "Elma Toplayanlar" adlı yapıtını gönderdi.

1963-1964 yıllarında Paris, Brüksel, Berlin, Viyana, Münih vb. Avrupa'nın önemli kültür merkezlerinde açılan "Çağdaş Türk Sanatı Sergisi" sanatçının yaşamındaki diğer bir önemli olaydır. Sergiye ikisi Bursa'dan 3 yapıtla katılan Dereli'nin çalışmaları ilgi toplamış, "Gündoğdu Köyü" adlı tablosu Belçika hükümeti tarafından satın alınmak istenmiş, Dereli bu tablosunu, sergi Türkiye'ye döndükten sonra, Belçika Modern Sanatlar Müzesi'ne armağan etmiştir. Bu gezici nitelikteki büyük sergi, açıldığı her merkezde sanat eleştirmenlerinin ilgisini çekmiştir. İçlerinde Cevat Dereli'nin de bulunduğu bir grup sanatçı için sanat eleştirmeni Raymond Charmet, *Art* dergisindeki makalesinde sanatçıları:** "Zevkli tekniklerle millî temaları işleyen"⁵ kişiler olarak değerlendirmişti. Diğer eleştirmen Raymond Cogniat ise

* AİCA "Avrupa Sanat Eleştirmenleri Birliği" 1949'da kurulmuştur. AİCA'nın uzantısı olarak Türkiye'de de "Türk Sanat Tenkitçileri Birliği" 1952'de kurulmuştur.

** Bu portrelerden başlıcaları: Ali Çelebi, Asım Mutlu, Celâl Esat Arseven, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ratip Aşır, Kenan Yontunç, Adnan Saygun, Rikkat Kunt, Zeki Faik İzer, Halim Özyazıcı, Sabih Gözen, İ. Hakkı Oygur, Zühtü Müridoğlu, Hüseyin Tahirzade, Kerim Silivri vb. kişilere aittir.

⁵ Nurullah Berk, "Çağdaş Türk Sanatı Avrupa'da", *Akademi Dergisi*, sayı 2, 1964, s. 16.

Le Figaro dergisinde, Cemal Tollu ve Cevat Dereli'nin tekniklerini Andre Lhote (1885-1962) kübizmine bağlamaktaydı.⁶ *Arbeiten Zeitung* gazetesindeki sergi, eleştirisinde Dereli'nin Tollu ile birlikte "halk yaşantısından aldıkları motifleri stilize ederek çalışmış"⁷ oldukları belirtiliyordu. Dereli bu sergide Nurullah Berk, Yavuz Görey, Fransız eleştirmeni Jacques Lassaigue ile birlikte jüri üyesi idi.

Sanatçının katıldığı diğer bir uluslararası yarışmalı sergi, 1966'da Tahran 5. Bienali olmuştur. İran, Pakistan ve Türkiye'nin yer aldığı bu sergiye Türkiye'den 37 sanatçı katılmıştı. Dereli'nin "Balakçıl Kuşları" adlı tablosu bu Bienal'de sergilenmişti.

İlk kişisel sergisini 1970 yılında 46 "Portre Desen" çalışmasıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nde açan sanatçı, geçikmiş bu ilk sergisinde; başarılı portre çalışmalarıyla, sanat çevresini şaşkına çevirmişti. O güne kadar kimsenin görmediği portre çalışmaları, akademi öğretim üyelerine aitti. Zeki Faik İzer bu desenleri: "Portre üstatları zincirinin memlekemizdeki ilk halkasıdır. Konu aldığı çehreleri incelemesini, renkli ve kesin kararlı çizgileriyle, resminin eksperasyonunu zenginleştirmesini çok iyi bilmıştır"⁸ diye yorumlamıştır. Akademi toplantılarında ortaya çıkan bu desenler, rastgele çiziktirilmiş bir yapıdan uzak, karikatürü çağrıştıran, plastik bir anlatımın ürünleridir. O toplantıları anımsayan Bedri Rahmi "Cevat Dereli'nin kalemi bu toplantılarda hiç boş durmazdı. Ama onun kalemi artık eksi işaretleri çizenler gibi habire işlemez, bazen uzun süre takılır, dalar, sonra birden hızlanırdı. Bu ağır aksak tempodan neler çıktığını yıllar sonra ... gördüğüm zaman, sevincimden... * yaşa Cevat Reis diye bağırardım"⁹ diye heyecanını dile getirir.

Cevat Dereli II. kişisel sergisini 1976'da Aydın Cumalı Sanat Galerisi'nde gerçekleştirdi. 1977'de II. kişisel sergisini aynı galeride yineleyen sanatçı, aynı yıl Sedat Simavi Vakfı'nın Görsel Sanatlar Dalı'ndaki ödülünü heykeltraş

---

* Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimleri" 100. Yıl Resim Sergisi'nde ödül alan sanatçılar: Alaaddin Aksoy, Avni Arbaş, Ramis Aydın, Fikri Cantürk, Ali Çelebi, Cevat Dereli, Dinçer Erimez, Nuri İyem, Kayhan Keskinok. ("Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimleri" 100. Yıl Resim Sergisi Broşürü, Türkiye Emlak Kredi Bankası.

⁶ *A.g.e.*, s. 16.

⁷ *A.g.e.*, s. 16.

⁸ Zeki Faik İzer, "Cevat Dereli'nin Portreleri Nedeniyle", *Sanat Çevresi*, sayı 46, Ağustos 1982, s. 12.

⁹ Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Dereli'nin Eş Dost Portreleri", *Sanat Çevresi*, sayı 130, Ağustos 1989, s. 18.

Zühtü Müridoğlu ile paylaştı. Dereli'nin ödüle değer görülen tablosu "Mevleviler" adlı çalışmasıydı. Sanatçı bu tablo ile ilgili açıklamasında: "Tam kırk yıl önceydi. Mevlevihane-Kapı'daki bir tekkeye girmiştim. Mevlevi derişleri büyük bir huşu içinde dönüyor, "Hu" çekiyorlardı. İşte Mevlânâ adlı tablom, aradan kırk yıl geçtikten sonra bu çoşkun hislerin yağlıboya aracılığıyla tualin üstüne çiziktrilmesidir"¹⁰ demektedir.

Dereli, 1979'da IV., 1980'de V. kişisel sergilerini yine Aydın Cumalı Sanat Galerisi'nde düzenledi. 1981'de Atatürk'ün 100. Doğum Yılı nedeniyle kendisine "Atatürk Devlet Armağanı" verilen Cevat Dereli, aynı yıl Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği "Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimleri" konulu "100. Yıl Resim Sergisi"ne "Yurtta Barış, Cihanda Barış" adlı büyük boy tablosu ile katıldı. Sanatçı bu sergide, 9 sanatçı ile birlikte ödüle değer görüldü Dereli, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili bu özgün yorumuyla ilk kez bir Atatürk resmini de gerçekleştirmiş oluyordu. O güne kadar bir Atatürk portresi yapmamış olmasını "Atatürk çok büyüktür, çizgim yetmez"¹¹ düşüncesiyle açıklamaktadır. Kuşkusuz, Atatürk'ün güçlü kişiliğini resme aktarmanın zorluğu, sanatçıyı bu konuda çekimserlik içinde bırakmış olmalıdır.

Cevat Dereli, 1983'de gerçekleştirdiği Aydın Cumalı Sanat Galerisi'ndeki kişisel sergisinde, görünüş ve balıkçı konuları yanında, "İstanbul Haurası", "Cünbüs", "Turnalar Uçun" adlı yapıtlarıyla, toplumsal yaşantının diğer görüntülerine de hicivli bir bakışla yer vermişti¹² (resim 7). Bu sergideki iki portre çalışması da sanatçının az sayıda oluşturduğu portre çalışmaları arasında dikkati çekiyordu (resim 10).

1986'da Kile Sanat Galerisi'nde açtığı kişisel sergisinde, günlük yaşantının çeşitli görünüşlerini, özellikle yakın çevresini kendisine konu olarak seçmişti. Aynı yıl bu galeride açılan "Türk Resminden Bir Kesit" sergisinde sanatçının "Kompozisyon" adlı yapıtı yer alıyordu.

Cevat Dereli ölüm tarihi olan 23 Temmuz 1989 gününe kadar yoğun sanat çalışmalarıyla dopdolu bir yaşam sürmüştür.

¹⁰ *Hürriyet* gazetesi, 25 Aralık 1977.

¹¹ Gültekin Elibal, *Atatürk ve Resim Heykel*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Atatürk Dizisi: 19, İstanbul 1973, s. 130.

¹² Cumalı Sanat Galerisi, "Cevat Dereli", Sergi Broşürü, 13 Nisan-6 Mayıs 1983.

SANATI:

I. *Sanat Anlayışı*: Cevat Dereli, empresyonist sanat eğilimindeki ilk çalışmalarından sonra, Andre Lhote kübizminden etkilenmiş, bu tekniği kendi duyarlılığı yönünde geliştirerek bir yoruma ulaşmıştır. Tablolarında sade, arınmış biçimleri ve pastel renk lekeleriyle duygusal bir anlatımı ortaya koymuştur.

İlk yapıtlarında görülen serbest fakat yumuşak fırça darbeleri, onun doğaya karşı duyarlı kişiliğinin ilk belirtileri oldu. "Heybeliada'da Çamlar" adlı tablosunda olduğu gibi, çizgiden çok lekeci bir yaklaşım bu çalışmalarında görülür (resim 1).

Dereli'nin sanatındaki belirli gelişme, 1939'da GSA'ne yeniden atanmasıyla başlar. Aynı yıl gerçekleşen Sinop gezisi, sanatçının doğaya ve insana bakışındaki içtenlikli yaklaşımını belgeleyen tablolarının ortaya çıkmasına neden olur. Yapıtlarında görülen iddiasız tavır, kişiliğinin belirgin bir yönü olmuştur. A. Muhip Dranas, Dereli'nin "bu gezilerde kişiliğini bulduğunu"¹³ belirtir. Sanatçı "Yurt İçi Gezileri" yarışmalı sergisinde, 10 sanatçı arasında I. Ödül'e değer görülmüştür. Nitekim 1940'da II. DRHS'de yine birincilik ödülünü alması, başarısının diğer bir kanıtı olmuştur (resim 2). Dranas'a göre bu yapıt: "... plastik manada kusurlu denecek bir tarafı olmadığı gibi, bilhassa renkleri bakımından şahsiyetli bir ressamı tanıtmaktadır..."¹⁴ Bu tablo, doğaya bağlı bir renk düzeni içinde, çizgiden çok lekeci bir anlatımı içerir. Kahverengi ve yeşil rengin müansları ile yumuşak, rahat bir yorum görülür. Az renkle oluşturulan tabloda, ön planda yer alan insan ve hayvan figürü yaşantıyı verirken, açık gri mavi ve eflatuna yakın tonlardaki gökyüzü sonsuzluğu çağırır. Yumuşak işlenişli yeşil renk alanlarına karşıt olarak, gökyüzüne ulaşan koyu kahverengi ağaç dalları, renkle olduğu kadar, ritmik yapıyla da karşıtlık yaratmaktadır. Ön plandaki sakin doğa işlenişi, ağaç formu ile dengelenir.

Cevat Dereli 1950'lerden başlayarak 1970 sonlarına değin, Cemal Tollu ile benzer bir çizgi, renk ve biçim düzeni gösterir. "Buğday Eleyenler-1956" (resim 3), "Balıkçı-1957" (resim 4), "Tohum Ekici-1964" (resim 5), "Balıkçıl

¹³ A. Muhip Dranas, "CHP'nin Anadolu Resim Gezileri", *Güzel Sanatlar Dergisi*, sayı 4, İstanbul Maarif Basımevi, Haziran 1942, s. 76.

¹⁴ A. Muhip Dranas, "CHP'nin Anadolu Resim Gezileri", *Güzel Sanatlar Dergisi*, sayı 4, İstanbul Maarif Basımevi, Haziran 1942, s. 17.

Kuşları-1965" vb. kompozisyonlarında, köşeli ve eğri çizgi çok sert olmakla birlikte, biçimi geometrik bir yapı içine sokar. Figür ve nesnelere bir rengin tonları içinde hacimsel görünümünü hissettirirler. Kalın ve koyu konturlar, biçimleri sınıksız kovalamaz, bazan kesintili bir uygulama gösterir. "Bursa Koza Hanı-1952" tablosunda olduğu gibi, bazı yapıtlarında, bir rengin tonları (çoğunlukla mavi renk) ile anlatıma gider. Bu tavrıyla da Cemal Tollu'yu anımsatır. Ancak "Balıkçı" tablosunda ise renk müanslarındaki çeşitlilik ile çoşkulu bir anlatım, figürün geometrik yapısına karşın dikkati çeker. Sanatçı, bu dönemdeki çalışmalarında, hareket ögesini, çizginin yönlerindeki kontrastlarla vermiş, deformasyon ifadeyi güçlendirecek oranda, aşırıktan uzak bir yapıda ele alınmıştır. Yapıtlarında dekoratif unsurlara yer vermesi, geri planlarda görülen iki boyutlu şematik doğa görüntüleri ile fondaki geometrik bölüntüler, Dereli'nin özgün yorumunu ortaya koyar.

Cevat Dereli, 1970 sonlarından yaşamının sonuna dek geçen sürede, anlayışını daha da geliştirmiş, çizgi, renk ve biçim işleyişi yönünden soyutlamalara yönelmiştir. Çizginin ritmik, serbest kullanımı, sade, rahat biçimlere ulaşmasını sağlamıştır. Renk çeşit olarak artmış, lirik bir kullanım içinde, sanatçının duyarlı kişiliğinin bir yansıması olmuştur. Bu çalışmalarında renk birinci derecede egemen eleman olarak ortaya çıkmaktadır. Pastel renk tonları lekeci bir anlatımla işlenmekte, sanatçının içtenlikli olduğu kadar hül-yalı dünyasını da dile getirmektedir. Sanatçı bu anlayışla bize: "... ağaçları, bulutları, denizleri, dağları, sandalları, alçak gönüllü yapıları, ufak tefek ayrıntıların tuzağına düşmeden, ressamca sunmasını bilir"¹⁵ (resim 8).

2. *Seçtiği Konular:* Cevat Dereli yapıtlarında genelde yöresel konulara yer verir. Sinop'tan, Toroslar'dan, Göreme'den yaptığı tabloları buna örnekler. 1950'lerde tarımsal yaşantı konusu yapıtlarında egemen olur. "Buğday Eleyenler", "Tohum Ekici", "İstühsal", "Derya Kuzuları", "Balıkçılar" bu konudaki çalışmalarından başlıcalarıdır. Tek, ikili, üçlü figürleriyle balıkçı kompozisyonlarında, balıkçı yaşantısını usta bir anlatımla dile getirir. Zeki Çakoloz onun bu resimleriyle ilgili olarak: "Baksanıza şu son 'Balıkçılar'ına, Buğaz'ın balıkçılarının rüzgarının, denizinin, çılgınlık martularının o yalın,

¹⁵ Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Cevat Dereli'nin Eş Dost Portreleri, *Sanat Çevresi*, sayı 130, Ağustos 1989, s. 18.

zorlanmamış, her gün taze ve kalıcı yaşam öykülerinin ustası Sait Faik'le sizi buluşturmuyor mu?"¹⁶ demektedir.

Onun, 1970'lerden itibaren sokak görünümüleri içinde günlük yaşantıdan çeşitli sahneleri, deniz kıyaları, çınar altı kır kahveleri ile faytonlu kent ve kasaba görünümüleri en çok işlediği konulardır. Doğa içinde tek tek serpiştirdiği evleriyle köy görünümüleri yanında, çoğunlukla sanatçıyı kasaba yaşantısı ilgilendirmiştir. Ayrıca geleneksel yaşantıdan aldığı espirili sahneleri "Çümbüş", "Turnalar Uçun" (resim 7), "İstanbul Hatırası" vb. yapıtlarıyla ortaya koymuştur. Çok az sayıdaki yağlıboya portre çalışmasına karşın, portre desenleri ile karikatüre varan bir anlatıma ulaşır. Natürmort türündeki çalışmaları da portre gibi az sayıdadır. Sanatçının geçtiği konular içinde, figürlü görünüler ağırlık kazanmaktadır. Bunlarda çınar ağaçları, tek ya da bitişik iki üç ev, atlı araba, kayıklar, tek tek ağaç motifleri Dereli'nin vazgeçemediği objelerdir. Genellikle ilgilendiği, doğa ve insan yaşantısı olmuştur.

3. *Biçemi*: A. Desen : Cevat Dereli'nin yapıtlarında çizgi, rengin önüne çıkmaz. Ancak 1950'lerden itibaren Lhote'un kübist çizgi yapısının etkisini gösterir. "Buğday Eleyenler", "Balıkçı", "Göreme" vb. tablolarında figür ve biçimlerin kuruluşundaki geometrik yapı, köşeli ve eğri çizgilerle anlatıma girer. Bu dönem çalışmalarında geometrik şemayı oluşturan çizgi düzeni, çok sert olmayan bir yapıda ve belli bir ahenk içinde biçimleri kavrar. "Tohum Serpen" adlı tablosunda, figürün geometrik yapısına karşın, kadının tohum serpmeye hareketindeki tavır, dans eder gibi ahenkli bir yapıda işlenmiştir. Çizginin kullanımındaki duyarlılık, düz çizgilerin dahi, biçimi incitmeyen rahat kullanımı ile işlendiği görülmektedir.

"Balıkçıl Kuşları-1965" örneğiyle başlayan, kopuk, birbirini zorlamayan, en aza indirilmiş çizgi yapısı, biçimsel bir sadeliğe gidişi kolaylaştırmıştır. Bu gevşek yapılı, rahat çizgi düzeni, biçim ve figürlere yumuşak ve ahenkli bir hareketlilik kazandırır, izleyeni de yormaz.

1970'de sergilediği portre desenleri, onun çizgide karikatüre varan bir yorumunu gösterir. "En ufak bir fotoğraf görünüşü yok... bütün yüzler resim diline aktarılmış, kıvamında bir karikatür dozu. Karagözü resim sanatına

¹⁶ Zeki Çakaloz, "1980'lerin Cevat Derelisi için Eleştiri mi?", *Sanat Çevresi*, sayı 46, 1982, s. 6.

ulaştıran tatlı abartımlar"¹⁷ olarak nitelendirilen bu desen çalışmaları, sigara paketleri üzerine sanatçının yaptığı çizikürmelerdi.

Dereli 1970'lerden sonra, çizgi ögesini en aza indirmiş, kesik, düz ve eğri birkaç çizgi ile biçimde, detaydan uzak, özgün bir yoruma ulaşmıştır. Bu yapıtlarında çizgi koyu tonlu olarak kullanılmış, biçimleri sınıksız kovalamasına karşın, koyu uygulanımı ile işlevini yerine getirmede başarılı olmuştur. Çizginin özentisiz, rahat ama kıvrak bir yapıda kullanılması ile biçimler hafifler, insanı yormaz.

B. Leke (açık-koyu) Düzeni: Cevat Dereli genelde açık ton değerleriyle tablolarını oluşturur. Açık tonlu ve zayıf kontrastlı uygulamalarıyla ince, naif yaratılışını ortaya koyar. Orta tonlu ve zayıf kontrastlı tabloları bize, rüya dünyasını ve sonsuzluğu çağırır. Tablolarında koyu ton değerleri, kompozisyon kuruluşunu sağlamlaştırmak amacıyla ve az oranda kullanılmıştır. "Balıkçı", "Kalamış", "Çengelköy" vb. yapıtlarında olduğu gibi. Dereli'nin orta tonlu ve sert kontrastlı tablolarının sayısı çok az olup, "Atlas" ve "Mevleviler" (resim 9) buna örnek verilebilir. Sanatçının çizgi kullanımındaki yumuşak işleyişi, açık ton lekelerinde de görülmekte, onun duyarlılığının bir yansıması olmaktadır.

C. Renk Düzeni: Cevat Dereli'nin ilk çalışmalarında görülen orta tonlu renk değerleri, 1950'lerden sonra yerini uçuk, pastel renklere bırakmıştır. Uçuk pembe ve pastel mavi tonları, eflâton, pastel sarı ve yeşiller, pastel turuncu egemen renk seçimini gösterir. "Göreme", "Derya Kuzuları", "İstihsal" vb. yapıtlarında olduğu gibi.

Bedri Rahmi Eyüboğlu resim sanatını; "renklerle düşünebilmek ve düşündürebilmek"¹⁸ olarak tanımlar. Renk aşığı ve ustası olan Bedri Rahmi, sonra da sorar, "renklerle düşünebilmek ne kadar zor bilir misiniz?"¹⁹ Dereli renklerle düşünür ve düşündürür insanı. Onun biçiminin belirgin niteliği, renk kullanımındaki ince duyarlılığıdır. Yapıtlarında rengin şiirine ulaşır. Tablolarında egemen olan uçuk renk değerleri, gri maviler, toz pembe ve gri yeşillerle farklı bir tad yaratır. Birkaç rengin karışımıyla ortaya çıkan renkler, gri renk değerleriyle bize sonsuz haz verir. Sıcak ve soğuk renklerin, gri renk değerleriyle oluşturduğu armoni, her tabloda başka bir duyarlılıkla

¹⁷ Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Önver*, s. 18, (1982).

¹⁸ Bedri Rahmi Eyüboğlu, "Merhaba Renk", *Akademi*, sayı I, Mart 1964, s. 15.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 15.

ortaya konur. İnsanı yormayan bu renk düzeni, renk tonlarındaki çeşitlilikle, zengin, renkli bir anlatıma ulaşır. Mavi-turuncu, kızıl kahve ve gri yeşiller pastel ton değerleriyle karşıtlık içinde kullanılmıştır. Bu karşıtlıklar bazen pastel sarı ya da eflâton, açık mavi renklerle tatlı armoniler oluşturur. Ancak, mavi, sarı, turuncu, yeşil, pembe renkler uçuk tonlarda hemen her yapıtında kullanılmıştır. Renklerin ton derecelerindeki çeşitlilik, anlatımı güçlendirdiği gibi, biçimleri de değerlendirmektedir. Özellikle mavi, pembe ve yeşil renk tonları, doyumsuz tad verir izleyene. Devrim Erbil, sanatçının renk kullanımıyla ilgili olarak: "Yakın koyuluklar içinde gelişen, zenginleşen özgün renklerinde, yaşam sevincinin, coşkunu izleriz"²⁰ der. Bakıkça güçlenen renkler, sanatçının renk yorumunu, tekniğindeki en belirgin özellik olarak yansıtır. Rengi kullanmadaki tavrı, biçiminin başta gelen özelliğini ortaya koyar. Sıcak ve soğuk renklerin gri alanlar üzerinde dengeli olarak uygulanması, kirlenmiş beyaz, koyu kahve, koyu gri yeşil ve çeşitli koyu gri-lerin küçük alanlarda kullanılması görülür. Soğuk renkler, onun kullanım yöntemiyle sıcak bir atmosfer yaratır.

Renk kullanımında bazen doğanın dışına çıkan sanatçı, minyatürlerde olduğu gibi, mavi ağaçlar (resim 8), sarı gökyüzü uygulamasıyla karşımıza çıkar. Anadolu kasaba ve köylerinde görülen mavi, yeşil, eflâton boyalı evleri ya da kapı, pencereyi Dereli'nin tablolarında da görürüz.

Dereli'nin doğa sevgisi kullandığı renklerde ifadesini bulmaktadır.

D. *Kompozisyon Düzeni*: Cevat Dereli yapıtlarında çoğunlukla diyagonal ve simetrik bir düzen içinde boşluk doluluk dengesini kurar. Bazen yeryüzü bazen de gökyüzü tablonun üçte biri veya üçte ikisini kaplar. Bu bölün-tülemde figür ve biçimler karşıtlık içinde yerleştirilmişlerdir. Ön planda serpiştirdiği figür ve figür grupları, tabloda hareketi sağlayan belli başlı öğelerdir. Durgun doğaya canlılık getirirler. Kompozisyonda "figürlerin hareketlerini zorlamadan sağlamlığa erişiyor"²¹ Cevat Dereli. Ağaç motifleri hemen her tablosunda vazgeçemediği unsurlar olmuştur sanatçının. Özellikle çınar ağaçları görkemli yapılarıyla, tablolarında egemen hareketi yaratırlar. Figür ve nesnelereki yön kontrastları, tabloya hareketli ritmik yapısını kazandırır. İnsan ve hayvan figürleri ile ev, sokak, ağaç, kayak, atlı araba motifleri genellikle kompozisyonlarında yer alan başlıca objelerdir. Bazen sembo-

²⁰ Devrim Erbil, "İ. Resim Heykel Müzesi", *Akademi*, sayı 7, Kasım 1967, s. 49.

²¹ Devrim Erbil, *a.g.e.*, s. 49.

lik figür ve biçimler; örneğin balıkçı kompozisyonlarındaki "Balık Kızı" vb. semboller kompozisyonlarında yer alır.

Cevat Dereli, 1923 yılından itibaren figüratif resim anlayışından giderek yarı soyut anlatıma ulaştığı yapıtlarıyla, özgün yorumunu ortaya koymuştur.

Altmış yılı aşkın sanat yaşamında inandığı, sanatta formüle edilmiş bir şey yoktur ilkesi doğrultusunda kendini yenileme çabasında olmuştur. Her gelişme aşamasında ince, duygulu kişiliği onun, rengi kendine özgü lekeci bir anlatımla kullanmasını sağlamıştır. Biçimini belirleyen ana unsurların başında renk gelmektedir.

Bugüne kadar, yurt içi ve yurt dışındaki çeşitli grup sergilerine katılmış, kişisel etkinlikleriyle Türk resminin tanıtılmasına çaba göstermiştir.

Dereli, sanatçı kişiliği yanında, sanat eğitimcisi olarak da yetiştirdiği öğrencilerle resim sanatının gelişmesinde katkıda bulunmuştur.

Cumhuriyet dönemi ilk kuşak sanatçıları içinde Cevat Dereli, kişiliği, sanat anlayışı, teknik gücü ile Türk resim sanatında saygın yerini almıştır.

Resim 1. "Heybeliada'da amlar", 1927. Tuvall zerine yağlıboya.

Resim 2. "Peyzaj", 1939. Tuval üzerine yağlıboya. (2. Devlet Resim ve Heykel Sergisi I. Ödül, 1940).

Resim 3. "Buğday Eleyenler", 1956. Tuval üzerine yağlıboya. 85x131 cm.

Resim 4. "Balıkçı", 1957. Tuval üzerine yağlıboya, 115x86 cm.

Resim 5. "Tohum Ekici", 1964. Tuval üzerine yağılıboya, 170x137 cm.

Resim 6. "Yaşarım Yana Yana." Tuval üzerine yağlıboya, 42x33 cm.

Resim 7. "Turnalar Uçun", 1979. 38x46 cm. Tuval üzerine yağlıboya.

Resim 8. "Boş Ev", 1982, 33x42 cm. Tüval üzerine yağlıboya.

Resim 9. "Mevleviler", 1982. 50x60 cm. Tuval üzerine yağlıboya.

Resim 10. "Mine", 1983. 47x55 cm. Tuval üzerine yağlıboya.